

ВІДГУК

офіційного опонента

***на дисертаційне дослідження Руденко Юлії Юріївни
«Консолідаційна модель національної ідентичності: від теорії
суверенітету до теорії політичної модернізації», подане на
здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за
спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки***

Дисертація Ю.Ю. Руденко є актуальним, сучасним дослідженням в науково-теоретичному й політико-прикладному аспектах проблеми, яка досі не отримувала комплексного висвітлення у політичній науці.

Актуальність теми дослідження бачиться насамперед у тому, що поглиблення ідентифікаційних суперечностей в українському суспільстві, пов'язаних з конфліктністю, нетолерантністю та втратою перспектив осмисленого майбутнього викликає потребу у пошуку консолідаційних засад його інтеграції. Суперечності ідентичностей проявляються у різних духовно-світоглядних і ціннісних орієнтаціях соціальних груп. На цьому ґрунті відбуваються зіткнення їх інтересів і соціальних диспозицій. Ще одна проблема - неоднозначність тлумачення самого поняття «ідентичність» та, зокрема, «національна ідентичність». Останнє пояснюється багатовимірністю та складністю окресленого феномену, яка має як теоретичне, так і практичне підґрунтя. Адже ідентичність є чинником, що сприяє самоорганізації індивідів, об'єднаних належністю до однієї держави як сукупності «ми», підтримує єдину систему смислів, переконань, уявлень про свою країну, себе як членів спільноти. Все вище зазначене дозволяє стверджувати - дослідження Ю.Ю. Руденко є вчасною та актуальною науковою працею.

Дисертантка слушно зазначає, що попри широку наукову дискусію навколо проблем, що розглядають ідентичність та національну ідентичність, новизна отриманих результатів її дослідження полягає у теоретичній реконструкції консолідаційної моделі національної ідентичності, властивої для країн, які проходять шлях демократичного транзиту - останнє було простежено на прикладі політичної системи України. Зокрема, вперше консолідаційна модель національної ідентичності розглянута як комплексна модель, що включає інституційні, ціннісні та функціональні характеристики. У якості інституційних характеристик розглянуто організаційні особливості політичних режимів; ціннісні характеристики розглянуті у контексті дослідження, зокрема, історичної пам'яті, історичних моделей формування національної ідентичності, а також тих чинників, які інтегрують сучасне українське суспільство; накінець, функціональні характеристики висвітлюються на прикладі зміни уявлень про призначення і шляхи досягнення суверенітету держави крізь призму національної ідентичності.

Слід відмітити також, що авторкою вперше відстоюється багатовимірність національної ідентичності. У ній діалектично поєднуються родові, етнічні, державні (або ж державницькі), громадянські складові. Зазначається, що національна ідентичність може поєднуватися з іншими ідентичностями, не втрачаючи власних характеристик. Більш рельєфні прояви тих чи інших складових національної ідентичності залежать від історичного та інших контекстів реалізації цього феномену. Адже інколи у політичній науці окремі складові національної ідентичності протиставляються – найчастіше етнічна та громадянська.

Суспільно-політичну актуальність та новизну дослідження зумовлює також той факт, що у контексті теорії модернізації проблема «національної ідентичності» не отримала всебічної концептуальної розробки. Основне його значення полягає в науковому осмисленні чинників, що впливають на формування національної ідентичності у контексті теорії модернізації, а

також уточненні поняття суверенітету та суб'єктності держави за доби глобалізації.

Адже, дисертація виконана на кафедрі політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за основним науковим напрямом університету «Дослідження проблем гуманітарних наук», в рамках якого розробляється тема: «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід і українські реалії».

Мета і завдання дослідження сформульовані дисертанткою чітко і є змістовно узгодженими. Відмічаємо логічно вибудовану структуру дисертації, в якій авторці вдалося послідовно розкрити теоретико-методологічні, історичні та гносеологічні аспекти обраного предмету дослідження. Запропонована дисертанткою методологія дозволила розкрити тему дослідження, зробити обґрунтовані висновки. Імпонує те, що Ю.Ю. Руденко не лише задекларувала використання певних методів, вибір яких зумовлений міждисциплінарним характером дослідження, але й вдало пояснила, які конкретно проблеми були розглянуті крізь призму зазначених методів. Наприклад, використання концептуального моделювання «призначено» для створення, власне, концептуальної консолідаційної моделі національної ідентичності; системний аналіз – для визначення особливостей виникнення та закономірностей розвитку політичних процесів, що є підставою для формування такої політичної системи, яка є втіленням консолідаційної моделі національної ідентичності; деякі методологічні прийоми транзитології – для виявлення закономірностей переходу політичної системи від напівтоталітарних практик до демократичного урядування; на основі компаративного аналізу здійснено порівняння соціально-політичних контекстів виникнення і розвитку моделей політичної консолідації в різних країнах світу; методи аксіології «застосовані» для дослідження аспектів історичної пам'яті як підстави тяглості національної ідентичності, для встановлення визначальних цінностей, які забезпечують легітимацію

процесів консолідації, мобілізацію громадян до їхнього об'єднання довкола певних цінностей.

Знайомство зі структурою розділів та їхнім інформаційним наповненням дозволяє стверджувати, що останнє відповідає стратегії дисертаційного дослідження авторки та працює на послідовний логічний виклад теоретичних положень її наукового доробку. Отримані дисертанткою результати сформульовані нею як у висновках до розділів, так і у прикінцевих висновках дослідження. Вони корелюють із заявленою новизною роботи та завданнями дослідження. Здійснену апробацію положень дисертації слід визнати більш ніж достатньою (18 науково-теоретичних та науково-практичних конференцій, з них – 7 міжнародних і 7 – всеукраїнських). Основний зміст дисертаційного дослідження відображений у 44 наукових публікаціях, з них: 1 – одноосібна монографія (20,4 д.а.), 20 – статей у наукових фахових виданнях з політичних наук та закордонному періодичному виданні, 23 публікації в інших наукових виданнях, матеріалах конференцій.

Варто зазначити, що дисертантка продемонструвала належну обізнаність із науковим доробком як вітчизняних, так і зарубіжних учених щодо досліджуваної проблеми. Авторка виявила здібність бути політично незаангажованою (адже сама тема дослідження вимагає наявності зазначеної характеристики), зуміла розвинути здобутки попередників, той потужний фундамент, на якому сформувалося її бачення проблеми, проаналізованої у дисертаційному дослідженні. Враховуючи задекларовану Ю.Ю. Руденко проблематику й міждисциплінарний характер її дослідження, авторкою слушно використаний матеріал споріднених з політичною наукою галузей знань – політичної філософії, історичної науки, соціології та психології.

Дослідження авторки є доказовим і з емпіричної точки зору. Серед емпіричних методів дослідження, реалізованих у дисертації: дискурсивний аналіз конкурентних теорій національної ідентичності, аналіз документів, у

тому числі історичних, а також контент-аналіз програмних документів ряду політичних інститутів України. Емпіричною основою дослідження стали експертні доповіді й фахові дискусії Національного інституту стратегічних досліджень, Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, моніторинги Інституту соціології НАН України, а також результати інших соціологічних досліджень. Слушно, що тенденції та консолідаційні/деконсолідаційні процеси, які відбуваються в сучасному українському суспільстві простежені, відповідно, у динаміці.

Наукова значущість та практична цінність дисертаційного дослідження бачиться у тому, що воно має перспективи на «пролонгацію» у часі: на його основі можлива подальша розробка соціально-політичної проблематики, яка торкається проблем національної ідентичності, теорії модернізації, теорії суверенітету у напрямі уточнення, систематизації та ефективного використання ширшого кола чинників консолідаційного потенціалу суспільства. Вважаємо також, що своїм науковим доробком авторка зробила посильний внесок у розуміння та тлумачення вченими поняття «консолідація». Зокрема, наприклад, у контексті розуміння підстав для класифікації типів політичної консолідації. У роботі зауважується, що варто розрізняти ситуативну та стабільну політичну консолідацію, стихійну й організовану, конструктивну і деструктивну. Як ситуативно, так і стабільно суспільство або окремі його частини можуть об'єднуватися або стихійно, або організовано. Дисертанткою доводиться теза, що саме організована стабільна консолідація, яка виникає на основі закріплення певних політичних домовленостей і, зокрема, суспільного консенсусу може бути основою для об'єднання суспільства. Заслуговує також на увагу бачення дисертанткою консолідації у вимірі демократичної консолідації. Авторкою слушно зазначається, що саме демократична версія політичної консолідації крізь призму національної ідентичності забезпечує найбільш стійку версію такої консолідації, сприяє добровільній свідомій політичній участі громадян в усіх основних політичних процесах і прийнятті найбільш важливих і стратегічних

політичних рішень, забезпеченню конкурентного і багатовимірного розв'язання ключових завдань політичної системи, вищому ступеню інституалізації виконання цих завдань. Достатньо уваги авторки присвячено історичній пам'яті, яку Ю.Ю. Руденко слушно вважає підставою тяглості національної ідентичності. Історична пам'ять розглянута крізь призму історичної політики і постає як ресурс політичного впливу або влади. Послугує у справі інтеграції суспільства, в тому числі, і українського, у контексті створення таких моделей політики пам'яті, що формують механізми та чинники для його об'єднання.

Практичне значення роботи – у використанні сформульованих положень, ідей та узагальнень для розробки стратегії модернізації України, для формування державної гуманітарної політики у напрямі консолідації українського суспільства на засадах розвитку сучасної моделі національної ідентичності. Можливе впровадження результатів дослідження у навчальний процес з метою його удосконалення при підготовці фахівців у галузі соціальних наук: політології, соціології, психології, етнології тощо.

Дисертантка продемонструвала володіння достатнім потенціалом дослідника для продуктивних узагальнень з набутих знань про детермінанти та реалізацію консолідаційного потенціалу національної ідентичності.

Знайомство із текстом автореферату дозволяє зробити висновок, що він адекватно відображає основні положення дисертаційного дослідження Ю.Ю. Руденко.

Відзначаючи позитивні аспекти дисертаційної роботи «Консолідаційна модель національної ідентичності: від теорії суверенітету до теорії політичної модернізації» Ю.Ю. Руденко, вважаємо необхідним висловити деякі зауваження та побажання, які могли б стати вектором для поглиблення дисертанткою подальших наукових розвідок у царині осмислення сутності, чинників та механізмів формування консолідаційної моделі національної

ідентичності в цілому та в українських сучасних реаліях, зокрема. Серед зауважень і побажань наступні:

1. Одним з понять, які присутні у темі дисертаційного дослідження є поняття «суверенітет». Попри розуміння того, що окреслений феномен не займає у темі визначного місця, а слугує більше теоретичною конструкцією, що дозволяє розкрити зміст «консолідаційної моделі національної ідентичності», вважаємо за можливе порекомендувати авторці у подальших розвідках звернути увагу на окреслену проблематику, тим більше, що вона не достатньо висвітлена саме в такому баченні у вітчизняній політичній науці і містить вагомий творчий потенціал.

2. Четвертий розділ дослідження є достатньо важливим з практичної точки зору, але потребує уточнення на рівні базових понять. Авторка назвала його «Теоретичні проблеми і політичний дискурс формування сучасної консолідаційної моделі національної ідентичності в Україні», при цьому одна з центральних категорій назви залишається не в повній мірі розкритою – «політичний дискурс». Хотілося б з'ясувати думку здобувачки: у чому сутність, природа, структура й особливості політичного дискурсу, а також наскільки актуальним є критичний дискурс-аналіз у контексті сучасної теорії ідентичності?

3. Виходячи із назви підрозділу 3.3. «Модернізаційні особливості ціннісної складової демократичного транзиту в Україні» недостатньо уваги приділено саме аксіологічним передумовам такого переходу. Натомість більш детально розкривається природа кризових явищ в системі управління, процес олігархізації суспільства, коли політичні інститути використовуються для досягнення економічних та політичних цілей приватних осіб.

4. Поєднуючи національну консолідацію із громадянською моделлю національної ідентичності, на наш погляд, доцільно було б більше уваги приділити проблемі становлення «громадянської культури» в Україні як

основи для формування консолідаційної моделі національної ідентичності на сучасному етапі.

Проте, висловлені зауваження та побажання, що стосуються положень, які викладені у дослідженні, є дискусійними і спрямованими на актуалізацію політологічного дискурсу щодо порушених дисертанткою проблем. Вони не применшують значимість роботи дисертантки та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Основні положення дисертаційного дослідження Ю.Ю. Руденко в достатній мірі апробовані на прилюдних виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, у межах структури індивідуальної монографії, а також у наукових статтях авторки.

Аналіз дисертації та автореферату Ю.Ю. Руденко, свідчить, що поставлена у дослідженні мета досягнута, основні завдання успішно вирішені. Дисертація Ю.Ю. Руденко є самостійним, завершеним дослідженням, яке демонструє наукову зрілість і теоретико-методологічну підготовленість її автора. Тема дисертації є актуальною як із теоретичної, так і прикладної точки зору. Її структура добре продумана, матеріал викладений логічно й послідовно.

Отримані у роботі наукові результати у сукупності розв'язують важливу наукову проблему формування консолідаційних засад національної ідентичності в цілому та, зокрема, шляхів та механізмів, основних чинників та суб'єктів, проблем та перспектив утвердження консолідаційної моделі національної ідентичності в сучасній незалежній Україні.

Дисертація та автореферат Юлії Юріївни Руденко «Консолідаційна модель національної ідентичності: від теорії суверенітету до теорії політичної модернізації» виконані на належному науковому рівні, відповідають вимогам МОН України, викладеним у «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового

співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 та усім кваліфікаційним вимогам щодо такого роду робіт, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

ОФЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

**доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики
Маріупольського державного університету**

Н. П. ПАШИНА

Підпис професора Пашиної Н.П.
підтверджую: Вчений секретар
Вченої ради МДУ

Грачова Т.М.